

ROLE MÉDIA V EDUKAČNÍM PROSTŘEDÍ A VYBRANÉ OTÁZKY MEDIÁLNÍ PEDAGOGIKY

JAN MAŠEK

Abstrakt: Článek se zabývá významem sofistikovaného média jako rozhodujícího činitele procesu masové a mediované komunikace v edukaci a dále analyzuje vybrané otázky mediální pedagogiky.

Abstract: This paper describes importance of sophisticated medium that is considered to be a crucial factor of masmedia and mediated communication process in education and furthermore analyzes some question of „media pedagogy“.

V současné době se média, včetně masmedií stávají stále více sofistikovanými systémy, které se také dostávají do centra školní pozornosti i vědeckého bádání. Analýza edukačních jevů v kontextu informační výchovy popř. jazykové výchovy pomocí audiovizuálních médií má již u nás určitou tradici, avšak koncipování mediální výchovy jako nového průřezového tématu RVP pro základní a střední školství (Kolektiv, 2004) svou dimenzí percepce společenských a sociálních aspektů nabízí velmi důležitý a dosud u nás nepraktikovaný rozměr výchovy (Jirák a Kuchař, 1997; Mašek, 1997), který konečně plnohodnotně rozvíjí edukaci s médii.

Význam teoretické analýzy (mas)mediální komunikace

Role média v edukačním prostředí vzrůstá a velmi silně překračuje svou původní roli učební pomůcky, protože se v určitých formách stává podle názoru autora již plně autonomním subjektem edukace a je ve své podstatě jedno zda je to z pozice zábavních či účelově výukových (mas)mediálních obsahů. Není účelem této stati analyzovat proces edukace v kontextu jednotlivých médií či komplexních počítačových prostředí, avšak zejména v zahraniční vědecko-výzkumné praxi je například považován za velmi významný vliv Internetu a jeho více či méně uzavřených komplexních prostředí typu CHAT, MUVE (Mašek a kol., 2004; 2005). Tyto systémy komunikace nabízí mj. například dosud nepřilíš probádaný prostor pro experimentaci s identitou jedince a řadou dalších osobnostních rysů a charakteristik v kontextu edukace (Suler, 1998).

V naší pedagogicko-psychologické praxi je tato problematika, včetně vlivu klasických masmedií, řešena velmi sporadicky, a pokud je autorovi článku známo, velmi citelně chybí systematický přístup k šetření vlivu médií na edukaci jak v kontextu masmediální komunikace, tak i z hlediska klasické (médiem) „mediované“ komunikace. Stačí se podívat na různá vědecká pracoviště v ČR, včetně pedagogických fakult a zjistíme, že takto zaměřených pracovišť i odborníků je velmi málo a na některých vysokých školách a pedagogických fakultách se například o mediální výchově (ve zřetelných pedagogických souvislostech) nedoví studenti téměř nic – například zejména předměty explicitně zaměřené na problematiku masmedií v edukaci tam prostě neexistují.

Tradičně je velmi málo je analyzován systém tvorby a analýzy audiovizuálních komunikátů (Mašek, 2002) a vlastní praxe „nových médií“ tj. multimediální a hypermediální tvorby je velmi často jen na spekulativní úrovni. Například příprava studentů opět pedagogických fakult na informační výchovu bývá více zaměřena na technologická témata, bez významného zřetele na aspekty mediální komunikace.

Je nutné připomenout, že celý problém edukace s médii je velmi komplexní a velmi rychle se zejména z hlediska rozvoje technologií mění, proto bývá v praxi zpravidla velmi obtížné prokazovat různé edukační souvislosti a přímé vlivy mediálních prostředí na žáka. Příkladem může být celá řada nepříliš úspěšných šetření (Gauntlett, 1995), která se tradičně snažila nalézt přímou souvislost vlivu masmédií na sociálně patologického chování mládeže.

Podle názoru autora již nelze v současnosti připustit v teoretické oblasti pedagogiky tendence redukovat médium pouze do pozice pouhého pomocného prostředku, který může edukátor ve své podstatě „uchopit vždy a všude“ (doma i ve škole) ve svůj prospěch a využívat jej jako doplněk cílené edukace – to je iluze, která podle názoru autora již nemá v pedagogice své opodstatnění. Ve školní i teoretické praxi bychom si měli tak všichni, kteří se podílejí na výchově mládeže, připustit, že se média a moderní (multi)mediální prostředí zejména v 90. letech minulého století (se vznikem počítačových sítí a Internetu) vyvinula do řady forem, která lze považovat

- za vysoce autonomní komunikační prostředí – s tendencí působit na proces edukace s vysokou mírou nezávislosti na ostatních subjektech edukace včetně učitele a rodiče,
- a také za systémy, které působí na edukaci permanentně - často s velmi malou možností ovlivňovat celkový průběh komunikace.

V kontextu teorie a praxe aplikace média v edukaci by autor tohoto článku tak zde chtěl dále zdůraznit potřebu systematického rozvoje vědního oboru, který zatím není v české pedagogice dostatečně teoreticky uchopen a rozvíjen ve všech souvislostech. Edukace s médii je na teoretické úrovni řešena zatím převážně jen v souvislosti s informačními technologiemi (zpravidla často jen s důrazem na dovednosti ovládání počítačových technologií) nebo v kontextu v současnosti koncipované mediální výchovy (Průcha, Walterová, Mareš, 2003), zabývající se pouze vlivem masmediálních sdělení na edukační procesy. Autor tohoto článku, který by měl být pouze základním podnětem k další odborné diskuzi, proto tak dále navrhuje specifikovat název tohoto oboru pojmem „mediální pedagogika“.¹⁾

„Mediální pedagogika“ jako součást systému pedagogických věd

Využití všech technologií v edukaci, jejich dopad na tvorbu a recepci vlastních a cizích komunikátů by tak mohl být řešen v kontextu uceleného teoretického oboru analyzujícího masmediální a mediální komunikaci ve školní a mimoškolní edukaci.

Pro potřeby další odborné diskuze a definování konceptu mediální pedagogiky je klíčové diskutovat, zda lze

- **médium považovat za subjekt vyučování, který dokáže kromě účelové podpory také autonomně ovlivňovat osobnost žáka a studenta s vysokou mírou nezávislosti na ostatních subjektech edukace. Je třeba upozornit, že toto pojetí nerezignuje na maximálně možný vliv dalších přirozených subjektů optimálního procesu edukace např. učitele či rodiče, ale v praxi je třeba vzít na vědomí, že vlivem rozvoje technologií velmi intenzivně vzrůstá i síla podnětů média! Například stupeň intenzity prožitku vyplývající z „nepřetržité“ interaktivní komunikace a „plná**

¹⁾ Podobně jako například u našich německých sousedů, kteří mají tuto oblast pedagogiky již dlouho a velmi zřetelně definovanou (Sloboda, 2005; Hüther, J. a Schorb, B., 2004). V praxi je samozřejmě otázkou, zda i v českých podmínkách je nutné mít stejně strukturované pojetí této vědní disciplíny.

multimedialita“ komunikátů se vzrůstající nabídkou i taktilních podnětů činí z média v současné době velmi mocný subjekt edukace.

- předpokládat, že **média a mediální pedagogika utváří charakter všech pedagogických disciplin** rozlišovaných zpravidla z hlediska jejich obsahové náplně (a které jsou někdy považovány za samostatné vědy),
- vymezit mediální pedagogiku jako **vědu o edukaci, která zkoumá edukační (a socializační) procesy realizované pouze prostřednictvím médií nebo s jejich pomocí v různých edukačních prostředích** – jak v rámci výchovy a vzdělávání individuálního edukanta, tak i ve skupinovém či masově společenském kontextu. *Zde je nutno podtrhnout velkou pestrost a různorodost mediálně existujících edukačních prostředí, které se vzájemně odlišují typem zúčastněných subjektů – médií a obsahem, formami a intenzitou edukačních procesů. Autor je dále přesvědčen o tom, že alespoň ve sféře teoretického výzkumu nelze od sebe oddělovat výchovně-vzdělávací aspekty využití informačních technologií ve škole, mediální výchovu tak jak je například definována v kontextu RVP či mimoškolní a domácí zábavy s médii, včetně problematiky počítačových her, mobilní a IP telefonie apod.*

Mediální pedagogika by měla tak stát zejména teoretickou platformou pro zkoumání edukačních procesů s médii. Pro výchovnou praxi je naprosto nezbytné, aby výzkumná šetření modelovala vlivy mediálních sdělení na edukanta v celé šíři kombinování a postupování různorodých, dílčích i komplexních módů mediované komunikace, která je sama o sobě (bez masově komunikačního dosahu) velmi zajímavá a složitá. Řadu desetiletí se již řeší adekvátní způsoby komunikace s médiem a jeho včlenění do procesu edukace, avšak dosud tento problém nebyl uspokojivě vyřešen (Eraut, 1989) a koncepty tvorby multimediálních a hypermediálních dokumentů bývají velmi spekulativní a jsou často závislé jen na aktuální nabídce softwarových prostředí a autorských tvůrčích systémů. Celková pedagogicko-psychologická analýza působení médií pak musí nezbytně řešit jejich vliv na osobnost a socializační proces jedince, včetně zkoumání faktorů i kulturně-politického a ekonomického pozadí veškeré mediální komunikace. Společenské a teoretické podceňování možností a problémů edukace s médii se určitě nemůže vyplatit a i v českých podmínkách bychom měli považovat (mas)médium jednoznačně a co nejrychleji za jeden z rozhodujících faktorů edukace.

Literatura:

1. Gauntlett, D. *Moving Experiences. Understanding Television's Influences and Effects*. London : Academia Research Monograph: 13. John Libbey & Company Ltd., 1995. ISBN 0-86196-515-9
2. Eraut, M. *Educational Technology: Conceptual Frameworks and Historical Development*. In: Husén, T. - Postlethwaite, T. N. (eds.) *The International Encyclopedia of Education*. 2. vyd., Oxford, Elsevier Science, 1994. sv. 4, s. 1882 – 1889
3. Hüther, J., Schorb, B. (eds.) *Grundbegriffe Medienpädagogik*. 4. vyd. Mnichov : KoPäd, 2004. ISBN 3-938028-07-6
4. Jiráček, J., Kuchař, P. *Mediální výchova čili o jedné díře v našem všeobecném vzdělávání*. In: KMIT 12, podzim 1997. Praha : FSV UK. s. 17-18

5. Kolektiv *Rámcový vzdělávací program pro základní školství*. Praha : VÚP, s. 92-94 (kap. Mediální výchova) 2004 [on-line:
http://www.vuppraha.cz/download.php?f=schvalena_verze_RVPZV.pdf]
6. Mašek, J. *The Impact of Mediated Communication on Adolescent's Identity and Citizenship*. In: Márta Fülöp & Alistair Ross (eds.) *Growing up in Europe Today: developing identities among adolescents*. London : Trentham Books, CiCe Series Sv. 6, s. 137 -151, 2005. ISBN 1-85856-333-X
7. Mašek, J., Michalík, P. a Vrbík, V. *Otevřené technologie ve výuce*. Plzeň : Vydavatelství ZČU v Plzni, 2004. ISBN 80-7043-254-3.
8. Mašek, J.: *Audiovizuální komunikace výukových médií*. Plzeň : Vydavatelství ZČU v Plzni, 2002. ISBN 80-7082-905-2
9. Mašek, J. *Některé aktuální otázky vlivu technických komunikačních prostředků na vzdělání a výchovu*. In: Sborník V. konference "České asociace pedagogického výzkumu", Plzeň, 1997, str. 127-133. ISBN 80-7043-216-0
10. Průcha, J., Walterová E. a Mareš, J. (2003). *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
11. Sloboda, Z. *Vliv médií na socializaci dětí: Vliv televize na utváření generové identity dětí*. Magisterská diplomová práce, Praha : FSV UK, 2005.
12. Suler, J. R. *Adolescents in cyberspace: The good, the bad, and the ugly*. In *The Psychology of Cyberspace*, 1998. [on-line:
<http://www.rider.edu/suler/psycyber/adoles.html>]
13. Šmahel, D. *Psychologie a internet – děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton, 2003. ISBN 80-7254-360-1

Kontakt:

Mgr. Jan Mašek, Ph.D.
Katedra výtvarné kultury FPE
Západočeská univerzita
Univerzitní 22
306 14 Plzeň
Email: masekjan@kvd.zcu.